

TARDOS

Interview met Tardos

Leeftijd 78 jaar

Datum interview: 7 juni 1985

Plaats: zijn huis, dat staat op de weg naar Alcolea, aan de linkerkant, tevens het laatste huis in Calle Monzon.

De basurero was met me meegegaan om deze meneer een bezoek te brengen, hij onderbrak ook steeds en stelde vragen. De vrouw van Tardos kwam erbij zitten, later ook zijn kinderen en kleinkinderen. De omstandigheden waren dus zeer ongunstig. Heb hem toch niet een volgend bezoek gebracht om meer te weten te komen, hetgeen vooral te maken heeft met de wijze waarop hij over welke dingen wilde praten. Zie hier het resultaat:

(B= Basurero.)

T: Ja ik heb aan de bouw van de nieuwe brug over de Cinca meegewerkt. De brug die gebouwd werd na de oorlog. Ik verdiende toen 10 pesetas per dag wat ook in die tijd heel weinig was.

(hij verteld hoe hij ook voor de oorlog al uitgebuit werd, toen hij de weg aan het aanleggen was.)

Na de oorlog ben ik niet naar Frankrijk gegaan, want ik heb niemand kwaad gedaan en ik ben dus in het dorp gebleven. Maar ze hebben me toch opgepakt en ik ben naar de gevangenis in Huesca gevoerd. Ze hebben me niet hier, maar in Taragona opgepakt, waar de nationalen op een gegeven moment de oorlog al gewonnen hadden. Ik heb me daar in een dorp verscholen, ik weet niet meer welk dorp het was, samen met iemand uit Albacete. En vertelt hoe hij opgepakt werd: Ik werd onderweg herkend door mensen uit Albalate en die vertelden aan de soldaten, dat ik zowel rooie als fascistten vermoord had. (ik weet niet meer wie dat was.)

En verder op weg kwamen we soldaten tegen, nationalen, die kledingstukken van hun met die van mij wilden ruilen, want ik was goed gekleed en zij slecht. Dat deden ze met het geweer op mijn borst gericht.

Ik ben drie jaar in de gevangenis geweest, zonder dat ik iets gedaan had.

Toen ik terugkwam in het dorp, was ons hele huis leeggeroofd en onze grond in beslag genomen; door mensen uit het dorp. Mijn huis was bijna tot de grond toe gelijk gemaakt en we moesten bij familie gaan wonen.

Toen kwam er iemand uit het dorp naar me toe om te vragen of ik als metselaar zou willen werken, dat heb ik gedaan en kreeg 6 pesetas per dag uitbetaald.

Een brood kostte toen 15 tot 16 pesetas. Op een gegeven moment kon ik mijn grond weer terug krijgen. Ik ben naar degene gegaan die ze in bezit genomen had en die zei me, dat ik er geen recht op had omdat ik rood was en als ik de grond terug zou hebben ik weer rood zou worden. Maar ik vertelde hem dat de grond van mij was en dat ik hem nodig had. Dit was geen grond van de Solferino, maar van mijn vader. Ik had nog een stuk land in monte Vallestar, maar die had ik eerder weggegeven, omdat ik die niet nodig had om te leven.

Toen heb ik de grond teruggekregen en toen hadden we tenminste weer tuinbonen om te eten. De ergste honger was toen voorbij.

In 1928 ben ik in militaire dienst geweest, in '29 kwam ik in het dorp terug en in '30 trouwde ik. In dat jaar heb ik de grond gekregen die ik nu weer en nog steeds heb.

Ik heb een perceel gevraagd en gekregen net als een heleboel van ons

(land van de Solferino) en een deel van deze grond was aan het syndikaat gegeven, de zg. coto social en dat werd op een goede manier in produktie gebracht. En zij van de Coto social wilden dat ik mijn grond bij die van hen voegde en dat vond ik een goed idee. En een deel van de grond die ik nu heb was dus een stuk van de vroegere coto social.

En hier werkte ik tot na de oorlog; heb er 1933 en 1936 meegemaakt. In 1933 ^{VOND} was er een lokale opstand plaats om het kommunisme te vestigen. Ik was wel voor de republiek, maar niet voor het kommunisme.

Ik was toen ook in het dorp en mij hebben ze toen ook gevangengenomen en ik heb in Fraga gezeten. Ik heb ook meegedaan om de rijken in het Centro Obrero op te sluiten. Dat was natuurlijk goed, en omdat ze (de compañeros) vertrouwen in me hadden hadden ze gevraagd om mee te doen. En ik heb wat dingen voor ze uitgezocht en toen konden ze de rijken insluiten. Toen kwamen de guardias de asalto en toen hebben ze me meegenomen naar Fraga. En ze hebben alle roden meegenomen en de meest~~e~~ gevaarlijken naar Jaca overgebracht. Mij hebben ze na Fraga overgebracht naar Huesca. Daar ben ik een maand of zo gebleven en toen ben ik weer vrijgelaten en naar Albalate teruggekeerd. Toen kwam 1936: ik heb altijd in het syndikaat meegedaan, dat heb ik nooit verlaten.

Van Monte Monbrun ben ik altijd lid geweest, maar ik ben niet in het Centro Obrero actief geweest. Toen de oorlog kwam deelde de CNT lidmaatschapskaarten uit en toen kreeg ik ook zo'n kaart en was ik van de CNT, en ik heb me er behoorlijk voor ingezet.

In 1933 heb ik me in een kast vestopt, maar ze hebben me toch te pakken gekregen. En dat ze me opakten was ook omdat ik van de CNT was.

Hoe de eerst dag van de oorlog voorbijging? Wel er gebeurde niets (zegt zijn vrouw) Ik werd gewaarschuwd door een jongen die rechts was; een goede jongen, die zei dat ze zich aan het voorbereiden waren. Samen zaten we op de stoep voor mijn huis, hij ging even later weg en kwam terug met een geweer, dat ze hem gegeven hadden. Later kwam er nog een burger voorbij met een geweer dat hem door de guardias gegeven was. Ik ging naar binnen en heb me verder nergens mee bemoeid, maar er brak een vuurgevecht uit. Maar wij bleven in huis, want we waren verschrikkelijk bang want ze vuurden vooral op links.

De volgende dag was het afgelopen; de fascistten die in de toren hadden gezeten zijn er uitgehaald en met een vrachtwagen weggevoerd. De roden die daarvoor nog de gelegenheid hadden waren uit het irrigatiekanaal zonder wapens, begonnen met het verzet tegen de rechtsen en later kregen ze hulp van buitenaf, want de meeste kende ik niet.

Het dorp was toen in handen van de roden en dat was het.

Er werden vergaderingen en zo gehouden, maar daar ging ik niet heen. Ik ben met 5 anderen wel in een kollektiviteit geweest, kollektiviteit nummer 1, dat was de onze. In deze kollektiviteiten waren een aantal die niet wilden werken. En met die mensen wilde ik niet hetzelfde brood eten of dezelfde aardappels delen. Dus vormden wij onze eigen groep met de 5 anderen die vooral vrienden waren en dus te vertrouwen. Later zijn we ook met deze ploeg de oorlog in gegaan.

Behalve de goede dingen, waren er dingen verkeerd; we mochten geen wijn drinken en niet roken, omdat de grote kollektiviteit hiermee gestopt was. En zo kon dat niet gaan, werken en eten en verder niets. Ik dronk wijn en rookte en voor mij was dat dus erg moeilijk. Wij in onze kollektiviteit kweekten kippen en suikerbieten. Deze laatste brachten we met een kar en muilezels naar Monzon. De

hoofd-

vrachtwafen was van de grote kollektiviteit, wij hadden alleen maar karren. De eieren die we verkochten, voor heel weinig, daarmee kochten we tabak en wijn. Het was geen echt geld, maar het lokale geld, volgens mij had iedere regio zijn eigen geld: Aragon had ander geld dan Catalonie.

Voordat de nationalen kwamen waren hier eerst nog kommunistiese troepen. Ze hebben een hoge van de raad van Aragon, ik geloof uit Barbastro, opgepakt. Maar voor die tijd was ik al uit Albalate verdwenen en waren we aan het front. Maar ze hebben heel veel meegenomen. En voordat de nationalen kwamen hebben we ^{nog} geprobeerd te vluchten met zoveel mogelijk bezit van de kollektiviteit. We hebben toen nog bijna een jaar in een kollektiviteit in Catalonie meegedraaid.

ins de
oorlog:

We zijn met de suikerbieten naar Monzon gegaan toen we hier nog rood waren, we hebben wel 6 reizen gemaakt. We kregen daar niets voor, maar dat wilden we wel en we zijn naar de grote kollektiviteit gegaan en hebben daarom gevraagd. (anekdote over Oto, die met een vrouw vrijde zonder daarmee getrouwd te zijn.) want we wilden tabak kopen
Een verhaal over hoe hij opgesloten werd in het gemeentehuis in Albalate door de nationalen, over de gevangenis in Huesca. Over de grote armoede toen hij weer terugkwam in Albalate. En over zijn werk aan de brug. Over hoe de opzichter ze aanvankelijk niet wilde aanemen:

^{volle}
We werkten daar een maand, de volgende maand 14 dagen, de maand daarop 8 dagen, dan bijvoorbeeld weer de hele maand. En omdat we maar losse krachten waren konden we geen eisen stellen en hadden we nergens recht op. Zij hadden dan altijd voldoende personeel, dat van ze afhankelijk was, en wij hadden niets vast en konden dus geen moeilijkheden maken. Van het geld dat we ontvingen, moesten we 15 centimos aan de opzichter betalen, we moesten wel, want dankzij hem hadden we werk en dus te eten.

Op zijn minst hadden we in die tijd te eten.

Over de "cupos": Je moest graan naar de dienst brengen, waarvoor je 60 centimos betaald kreeg; ze lieten me ongeveer de helft houden om te zaaien. En dan moest je naar de bakker om brood te halen en dat gaven ze je niet. Die hond ^{vertelde} ons gewoon geen brood. En hoe vaak is het niet gebeurd dat ze al ons graan opeisten, dat we dat naar de molen moesten brengen en dat we daar nog geen zwart brood voor terugkregen. Alleen maar omdat we rooien waren geweest.
